

KONFERENCJA SPRAWOZDAWCZA INSTYTUTU ARCHEOLOGII UJ

BADANIA W SEZONIE 2016

A B S T R A K T Y

Damian Stefański

Paleolit schyłkowy w zachodniej części Północnego Podkarpacia

Celem referatu jest przedstawienie perspektywy badawczych dotyczących problematyki schyłkowego paleolitu w strefie zachodnia część Północnego Podkarpacia) w końcówce Plejstocenu (Allerød i Młodszy Dryas) oraz we wczesnym Holocenie. Podstawowym celem badań jest zestawienie kompletnej listy zespołów schyłkowo-paleolitycznych oraz wyznaczenie ram chronologicznych dla opisywanych zjawisk. Pozostałości materialne, zwykle wyroby ze skał krzemionkowych, są stosunkowo liczne dając możliwość wieloaspektowych analiz obejmujących m. in. zagadnienie przetwarzania lokalnych, bardzo zróżnicowanych surowców, ale także aspekt ich wymiany oraz cyrkulacje surowców importowanych. Szereg dobrze przebadanych stanowisk daje podstawy do różnorodnych analiz przestrzennych, które dostarczają danych dotyczących zarówno rozplanowania obozowisk, funkcji otaczającej je najbliższej strefy, ale i preferencje w ich lokowaniu osadnictwa. Istotnym aspektem zagadnienia są zmiany klimatyczne w omawianym okresie. Mają one decydujący wpływ na dynamika osadnictwa schyłkowo-paleolitycznego. Materiał dostępny do rekonstrukcji przyrodniczych jest ubogi i ograniczony zwykle do profili pyłkowych. Wstępne wyniki poprowadzonych badań wskazują zarówno lokalne cechy osadnictwa schyłkowo-paleolitycznego, ale także jego mocne powiązanie i synchroniczność z dobrze rozpoznanymi zespołami Niżu Europejskiego.

Krzysztof Rak

Nowe spojrzenie na schyłkopaleolityczne osadnictwo związane z wydobywaniem i obróbką krzemienia jurajskiego podkrakowskiego z obszaru Garbu Tenczyńskiego

Celem prezentowanego referatu będzie opisanie szczegółowej charakterystyki facjesu pracownianego, rozwijającego się w przedostatniej ciepłej oscylacji klimatycznej zlodowacenia Wisły na terenie Garbu Tenczyńskiego. W okresie tym, na wspomnianym obszarze, bogatym w złoża wysokiej jakości krzemienia, odmiany jurajskiego, podkrakowskiego, funkcjonowały kopalnie i położone w ich bezpośrednim sąsiedztwie liczne pracownie krzemieniarskie. Pomimo olbrzymiego potencjału jaki charakteryzuje wspomniany kompleks wydobywczopracowniany, zarówno w dziedzinie studiów nad samymi metodami pozyskiwania surowca krzemienno, jak i pod względem badań nad technologią jego obróbki, z terenu Garbu Tenczyńskiego kompleksowo opublikowane są tylko dwa punkty osadnicze z Brzoskwini-Krzemionek i jeden z Wołowic. Pierwszym znanym stanowiskiem tego typu były Wołowice, badane już w czasie II Wojny Światowej przez A. Jurę. Po pracach z drugiej połowy lat sześćdziesiątych XX wieku, prowadzonych przez J. K. Kozłowskiego i W. Morawskiego, wykopaliska w tym miejscu zostały wznowione w 1973 r. przez J. K. Kozłowskiego i A. Dagnan-Ginter, którzy rozpoznali w materiale magdaleńską pracownię nakopalnianą. Dzięki badaniom ratowniczym prowadzonym we wsi Brzoskwini, związanych z budową odcinka autostrady A4, odkryto olbrzymi kompleks o podobnym charakterze. Najnowsze prospekcje powierzchniowe na początku XXI w. wykazały, iż w najbliższej okolicy znajdują się może znacznie więcej podobnych punktów osadniczych, rozrzuconych na obszarze nawet kilkuset kilometrów kwadratowych. W wystąpieniu oprócz zaprezentowania charakterystyki technologicznej, opisana zostanie historia badań obszaru oraz zostaną nakreślone przyszłe kierunki w jakich będę kontynuował studia nad problematyką krzemieniarstwa tego regionu.

Paweł Valde-Nowak, Magdalena Cieśla, Beata Hołub, Maryna Komar, Anna Kraszewska, Maria Łanczont, Teresa Madeyska, Przemysław Mroczek, Karol Standzikowski
Otwarte obozowisko schyłkowopaleolityczne w przełomie Białki na Podhalu - aspekt geoarcheologiczny

Obozowisko schyłkowopaleolityczne Nowa Biała 1 kultury Federmesser, badane było w latach 2012-2014, w ramach projektu „Paleolityczna ekumena strefy pery- i metakarpackiej – studium zmian środowiska zachodniej Ukrainy i południowo-wschodniej Polski w plejstocenie i ich wpływu na pierwotne osadnictwo oraz szlaki migracji (na podstawie stanowisk lessowych i jaskiniowych)”. Odkryto wówczas pozostałości szafasu, a także pracownię krzemieniarską. Przeprowadzone zostały interdyscyplinarne analizy paleogeograficzne, dla których punkt wyjścia stanowił kontekst archeologiczny. Współpraca specjalistów z wielu dziedzin, synchronizacja danych: archeologicznych, geologicznych, geomorfologicznych, palinologicznych i paleozoologicznych, pozwoliła odpowiedzieć na pytania o charakter i dynamikę późnoglacialnych zmian środowiskowych w skali specyficznego mikroregionu, jaki stanowi Podhale.

Magda Cieśla, Anna Kraszewska, Paweł Valde-Nowak, Krzysztof Sobczyk
Ciemna, Obłazowa, Klissoura – badania stanowisk jaskiniowych 2016

W sezonie 2016 w Jaskini Ciemnej otwarto kolejny wykop (IV), który jest ostatnim elementem obecnego projektu, mającego na celu przebadanie nawarstwień w Komorze Głównej jaskini. W trakcie prac wykopaliskowych wyeksplorowano znaczną część nawarstwień holoceńskich. Wydobyty materiał związany jest przede wszystkim z okresem wpływów rzymskich, okresem średniowiecza i okresem nowożytnym. Do najciekawszych znalezisk należą domniemane pochówki wiązane z okresem rzymskim wraz z bogatym zespołem paciorków i wyrobów metalowych, w tym seria fałszywych monet z okresu nowożytnego. W trakcie eksploracji natrafiono na kilka niecharakterystycznych wyrobów krzemiennych.

W Jaskini w Obłazowej prowadzone były prace zarówno w komorze, jak i przy górnym schronisku. W komorze odsłaniany był kolejny głaz granitowy, stanowiący element kulturowego układu, rozpoznanego w warstwie VIII podczas ubiegłych sezonów. Zostały tu znalezione w artefakty krzemieniarskie, m. in. rdzeń wiórowy z czerwonego radiolarytu. W niżej zalegającej warstwie (XI) natrafiono na fragment szeleckiego ostrza liściowatego z tego surowca. Badania tegoroczne powiększyły też serię kamiennych artefaktów o cechach oryńskich o dwie typowe formy karenoidalne.

Stanowisko Jaskiniowe Klissoura 1 położone jest w części N-E Równiny Argolidzkiej w pobliżu miejscowości Prosymna ok. 7 km na S od Myken u podnóża Góry Euboia ok. 3 km od słynnego sanktuarium Heraion, w wąwozie rzeki Barbatios. Badania prowadzono od 1994 roku przez zespół grecko-polski, później w kooperacji z ekipą belgijską i amerykańską. Stanowisko obejmuje nawarstwienia począwszy od okresu wczesnego środkowego paleolitu aż po czasy bizantyńskie. Dotychczas opracowano materiały od okresu górnego paleolitu aż po Bizancjum. Warstwy 6,7,8 ze środkowego paleolitu zostały opracowane; pozostałe materiały środkowopaleolityczne czekają na kompletne opracowanie. Przeprowadzone przez autora badania dotyczyły badań surowca z punktu widzenia geomorfologii i nie byłyby możliwe bez współpracy z wieloletnim współpracownikiem Nikosem Thompson'em, którego praca doktorska dotyczy porównania zróżnicowania surowców warstw IV, V, VII. Wyżej wspomniane ma-

teriały znajdują analogie w materiałach z pobliskiego Kefalari i innych stanowisk środkowo-paleolitycznych ze środkowego Peloponezu.

Jarosław Wilczyński¹, Paweł Wojtal¹, Krzysztof Sobczyk²

Wstępne wyniki badań prowadzonych w r. 2016 na stanowisku Kraków Spadzista: Kiedy archeolog powinien przestać...

¹ Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt PAN, Kraków

² Instytut Archeologii, Uniwersytet Jagielloński

W czerwcu 2016 roku na stanowisku Kraków Spadzista przeprowadzono badania wykopaliskowe, których celem było rozpoznanie zachodniej strefy zasiedlenia tego stanowiska oraz próba wyznaczenia zasięgu osadnictwa graweckiego. W tym celu założono dwa wykopy oznaczone jako sektor B2 oraz B3, położone około 10 oraz 40 metrów na zachód od sektora B1. W obrębie obu wykopów natrafiono na ślady osadnictwa graweckiego, jednak najbardziej interesującym materiałem został odkryty w obrębie sektora B3, gdzie na niezwykle ograniczonym obszarze ujawniono znaczną koncentrację zabytków kamiennych oraz szczątków mamuta. Zebrane ze wszystkich obszarów tego stanowiska dane wskazują, że odkryte na obszarze B nagromadzenie kości mamucich kontynuuje się aż do zachodniej krawędzi stanowiska, a jego długość osiąga w przybliżeniu 60 metrów.

Paweł Valde-Nowak, Anna Kraszewska, Damian Stefański, Krzysztof Rak, Jakub Skłucki
Sułkowice 1 (Gościbia)- stanowisko mezolityczne

Stanowisko Sułkowice 1 zostało odkryte przez prof. Pawła Valde-Nowaka w roku 2005. Wysoka skarpa, ponad którą znajduje się stanowisko, stromo opadająca w kierunku koryta Potoku Gościbia, stanowi powtarzalny element krajobrazowy, wykorzystywany w schematach osadniczych mezolitycznych łowców w strefie karpackiej. Podobnie zlokalizowane są stanowiska Mucharz 12 (pow. wadowicki), czy Hoher Rand (Spišská Belá). Z badań powierzchniowych pochodzi zbiór ponad 100 artefaktów kamiennych, w tym wysoki trapez typu Luta. Surowcowo w inwentarzu dominuje krzemień jurajski podkrakowski oraz rogowiec mikuszowicki, zalegający w kamieńcu pobliskiego potoku. Badania w sezonie 2016 miały charakter sondażowy. Wstępnie rozpoznana została stratygrafia stanowiska. Inwentarz zabytków powiększył się o kolejne 120 okazów, w tym cztery trójkąty. Część zabytków zalegała in situ, w karpackim pylastym utworze lessopodobnym.

Ivor Karavanić, Małgorzata Kaczanowska, Janusz K. Kozłowski, Rajna Šošić-Klindžić
Północno-zachodnia prowincja kultury Starčevo i jej rola w genezie kultury ceramiki wstęgowej rytej

Opracowanie to podsumowuje rezultaty wspólnych polsko-chorwackich badań nad północno-zachodnią prowincją kultury Starčevo, a więc w międzyrzeczu Drawy i Sawy oraz na terenie południowej Transdanubii. Szczególny nacisk w tych badaniach był położony na inwentarze kamienne ze stanowisk północnej Chorwacji (Galovo, Zadubravlje, Vinkovci, Ivandvor i in.) oraz południowej Transdanubii (Vörs, Gellenhaza, Alsonyek i in.) analizowane zarówno pod względem techniczno-typologicznym jak i surowcowym. Pozwoliło to na wyróżnienie stano-

wisk z pełnym cyklem obróbki, stanowisk z częściową obróbką na miejscu oraz stanowisk użytkowników. Jednocześnie wyróżniono podstawowe obszary eksploatacji surowców (przede wszystkim radiolarytów) zarówno w rejonie Balatonu jak i północnej Chorwacji oraz tereny zaopatrzenia w poszczególne surowce.

Przeprowadzona analiza późnej fazy kultury Starčevo pozwoliła na ocenę procesów adaptacji tej jednostki do warunków środowiskowych na północno-zachodnich Bałkanach, a także ich roli w genezie i przebiegu procesu dalszej neolityzacji omawianych obszarów. Proces ten wiąże się przede wszystkim z genezą fazy formatywnej kultury ceramiki wstęgowej rytej na terenie Transdanubii i Dolnej Austrii oraz kultury Sopot w północnej Chorwacji, a także roli w tych procesach kultury Vinča.

Michał Borowski

Domieszki pozamiejscowych skał metamorficznych w ceramice kultur wstęgowych ze stanowiska w Dzielnicy (gm. Cisek, woj. opolskie) jako świadectwo kontaktów międzyregionalnych w młodszej epoce kamienia

Stanowisko Dzielnica 17 położone jest u podnóża Płaskowyżu Głubczyckiego, w lewobrzeżnej części doliny górnej Odry. Usytuowanie na bezpośrednim przedpolu Bramy Morawskiej sprzyjało utrzymywaniu wielokierunkowych kontaktów, z którymi wiązała się ożywiona wymiana dóbr materialnych, a także przepływ różnego rodzaju treści światopoglądowych. Istotnych informacji na temat dalekosiężnych powiązań pomiędzy społecznościami wczesnorolniczymi dostarczają prowadzone obecnie badania petrograficzne ceramiki. Do mas garncarskich użytych przy produkcji niektórych naczyń grubościennych dodawane były fragmenty charakterystycznych skał metamorficznych o teksturze łupkowej. Wychodnie tego rodzaju surowców schudzających nie są dostępne w promieniu co najmniej kilkudziesięciu kilometrów od stanowiska w Dzielnicy. Niezbyt liczne wyroby KCWR schudzone łupkami grafitowymi zostały zapewne wyprodukowane na obszarze Moraw, czego potwierdzeniem jest obecność podobnych naczyń na wielu stanowiskach wczesnoneolitycznych położonych we wschodniej części Republiki Czeskiej. Natomiast występowanie skorup KCWR zawierających domieszki łupków łyszczykowych świadczy najprawdopodobniej o powiązaniach z grupą szarecką i może być tłumaczone okazjonalnym importem naczyń z obszaru Wzgórz Niemczańsko-Strzelińskich. W wyrobach garncarskich związanych z kolejną fazą zasiedlenia stanowiska (KCWK) stosunkowo często obserwować można obecność łupków talkowo-chlorytowych. Wydaje się, że również w tym przypadku źródło domieszek zlokalizowane było na obszarze Przedgórze Sudeckiego.

Marek Nowak, Magdalena Moskal-del Hoyo, Aldona Mueller-Bieniek, Marta Korczyńska, Klaus Cappenberg, Agnieszka Wacnik, Krzysztof Kotynia, Magdalena Płoszaj, Agnieszka Brzeska-Pasek

Wyniki badań przeprowadzonych na osadzie kultury pucharów lejkowatych w Mozgawie, w sezonie 2016

W referacie zaprezentowane zostaną wyniki badań terenowych i gabinetowych na stanowisku 1-3 w Mozgawie, pow. pińczowski. Badania wykopaliskowe doprowadziły do odkrycia kolejnych 40 obiektów (w tym dołków postłupowych) kultury pucharów lejkowatych, których większość obfitowała w materiały archeologiczne, głównie ceramikę i kości zwierzęce. Co

zaskakujące, w centralnej partii stanowiska odkryto również warstwę kulturową, związaną z tą kulturą, która zalegała na czarnoziemiu, najprawdopodobniej wieku atlantyckiego. W roku 2016 uzyskano pierwszą serię dat radiowęglowych, która wskazuje na zasiedlenie stanowiska pomiędzy ok. 3600 a 3100 BC. W referacie dokonane zostanie także całościowe podsumowanie dotychczasowych wyników badań archeobotanicznych i palinologicznych. W trakcie wszystkich sezonów badawczych pobrano 557 prób do badań archeobotanicznych. Wstępne ich wyniki potwierdzają rolniczy charakter osady. Wśród zwęglonych szczątków roślinnych znaleziono pozostałości zbóż, głównie pszenicę płaskurkę *Triticum diccocum* i jęczmień *Hordeum vulgare*, oraz roślin strączkowych (soczewica *Lens culinaris* i groch *Pisum*). Potwierdzono też użycie lnu *Linum utitatissimum*. Znaleziono również szereg roślin zielnych, w tym różnych rodzajów chwastów (np. *Chenopodium*, *Bromus*, *Lithospermum*, *Setaria*). Interesujące jest występowanie pozostałości ostnicy (*Stipa* sp.), która zachowała się w postaci fragmentów ości i ziarniaków. W próbach archeobotanicznych licznie wystąpiły węgle drzewne, wśród których dominują dwa taksony: dąb *Quercus* i sosna zwyczajna *Pinus sylvestris*. Ponadto, potwierdzono użycie jako drewno opałowe innych rodzajów drzew takich jak olsza *Alnus*, brzoza *Betula*, bez *Sambucus* i leszczyna *Corylus avellana*. U podnóża stołu, na którym znajdują się stanowiska archeologiczne w Mozgawie, pobrano dwa profile do rozpoznania sedymentologicznego osadów. Wstępne wyniki analizy palinologicznej tych profili wykazały obecność warstw z ziarnami pyłku, które mogą odpowiadać okresowi atlantyckiemu.

Stanisław Wilk, Barbara Witkowska

Cmentarzysko kultury złockiej na stan. 2 w Książnicach, woj. świętokrzyskie.

Badania w sezonie 2016.

Stanowisko 2 w Książnicach, gm. Pacanów (AZP 95–67: 100) położone jest na wierzchołku niewielkiego wzniesienia we wschodnim krańcu Garbu Pińczowskiego.

W trakcie prowadzonych w latach 2001/2002 – 2008 badań wykopaliskowych, w południowej części przebadanej partii stanowiska, odkryto nekropolę kultury złockiej składającą się z czterech dobrze zachowanych konstrukcji niszowych.

Obiekty zlokalizowane były w dwóch skupiskach, po obu stronach drogi przecinającej stanowisko z północnego zachodu na południowy wschód. Analiza ceramiki oraz pozyskane z kości ludzkich daty radiowęglowe, pozwoliły datować cmentarzysko na początek istnienia ugrupowania złockiego, ok. 3000/2900-2750 BC (Wilk 2013).

Wielką niespodzianką ubiegłorocznego sezonu wykopaliskowego, było odkrycie w sondażu wykonanym kilkadziesiąt metrów na wschód od rozpoznanej partii stanowiska, kolejnych dwóch grobów niszowych kultury złockiej. Niestety, nie udało się zakończyć ich eksploracji w sezonie 2015.

Prace wykopaliskowe prowadzone na stanowisku 2 w Książnicach w sierpniu 2016 roku, miały na celu przede wszystkim dokończenie eksploracji odkrytych rok wcześniej obiektów i rozpoznanie terenu bezpośrednio do nich przylegającego.

Joanna Jędrzyk

Wyniki badań wykopaliskowych przedpola Jaskini Kroczyckiej, pow. zawierciański.

Na przełomie września i października 2016 roku odbył się trzeci sezon badań wykopaliskowych na plateau przed Jaskinią Kroczycką. Unikatowy charakter stanowiska, który sygnalizowany był już wielokrotnie, znajduje pełne potwierdzenie w wynikach prowadzonych tutaj interdyscyplinarnych badań. Zastosowanie odpowiedniej dla tego typu stanowisk metodyki wykopaliskowej oraz analiza pozyskanego zespołu artefaktów pozwoliły na uchwycenie kilku istotnych stratygraficzno-chronologicznych zależności. Niewątpliwym sukcesem tych badań jest również odkrycie interesującego zbioru makroszczątków roślinnych, które wystąpiły w kontekście ceramiki późnej fazy grupy górnośląsko-małopolskiej kultury łużyckiej. Studium przypadku Jaskini Kroczyckiej może posłużyć jako punkt wyjścia do dalszych interpretacji zjawisk obserwowanych na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej w późnej epoce brązu i wczesnej epoce żelaza oraz w późnym okresie rzymskim i wczesnej fazie okresu wędrówek ludów. W trakcie wystąpienia zaprezentowane zostaną rezultaty tegorocznych wykopalisk, wraz ze szczegółowym omówieniem problemów metodycznych, oraz podjęta zostanie próba zarysowania obrazu osadnictwa jurajskiego.

Marcin S. Przybyła

Badania prehistorycznej osady obronnej w Maszkowicach (Karpaty Zachodnie) w sezonie 2016

W lipcu i sierpniu 2016 roku kontynuowane były badania wykopaliskowe na prehistorycznej osadzie obronnej w Maszkowicach, gm. Łącko (Karpaty Zachodnie). W pierwszym etapie badań rozpoznane zostało wnętrze osiedla w strefie pomiędzy fortyfikacjami i terenem dawnych badań wykopaliskowych. Udało się odsłonić między innymi relikty kilku domów z wczesnej epoki brązu (1750-1550 p.n.e.), które dostarczyły bogatego materiału zabytkowego. W sierpniowym etapie prac rozpoczęte zostało odsłanianie kamiennych fortyfikacji z najstarszej fazy osady, w całej długości wykopu (ponad 50 m). W jego północnej partii odgruzowany i zadokumentowany został odcinek muru kamiennego o długości 20 m, w tym północno-wschodni narożnik fortyfikacji.

Jerzy Trzebiński

Problem klasyfikacji osiedli obronnych kultury łużyckiej o złożonej organizacji wewnętrznej z terenu Polski

W późnej epoce brązu i wczesnej epoce żelaza na obszarze zajmowanym przez kulturę łużycką budowano liczne grody. Były one bardzo zróżnicowane pod względem swojej formy i pełnionych funkcji. Niektóre z nich zdecydowanie wyróżniają się na tle pozostałych osiedli. Charakteryzowały się one przede wszystkim zwartą, często regularnie rozplanowaną zabudową, wyraźną specjalizacją niektórych mieszkańców w różnych dziedzinach rękodzielnictwa (obecność wyspecjalizowanych warsztatów), budownictwem infrastrukturalnym oraz wysokim potencjałem demograficznym. Osiedla tego typu stanowiły zupełnie nową jakość w rozwoju osadnictwa pradziejowego na terenie dzisiejszej Polski, a nawet znacznej części Europy. Klasyfikacja tych wysoko rozwiniętych grodów jest dość trudną kwestią. Ich atrybuty sugerują, że nie były to już zwykłe, typowo wiejskie osady, lecz formy osadnicze przejawiające

pewne cechy urbanistyczne. Ważnym zagadnieniem jest więc ustalenie obiektywnych wyznaczników procesów protourbanizacyjnych. Co ciekawe, czas powstania wysoko rozwiniętych osiedli obronnych kultury łużyckiej (IX-VIII wiek przed Chr.) odpowiada w przybliżeniu okresowi pojawienia się pierwszych, greckich poleis. Nie można wykluczyć, że do powstania tych różnych form osadniczych przyczyniły się podobne procesy konsolidacyjne, prowadzące do kształtowania się większych społeczności (gr. synojkizm).

Agata Sztyber, Anna Gawlik, Igor Pieńkos

Czwarty sezon badań na wielokulturowym stanowisku w Krakowie-Sidzinie

Wiosną 2016 roku Instytut Archeologii otrzymał informacje, iż na jednym ze stanowisk badanych przez pracowników Instytutu – Kraków-Sidzina 46 widoczne są na powierzchni ślady wskazujące na nielegalne poszukiwania przy użyciu wykrywaczy. Inspekcja na stanowisku potwierdziła to podejrzenie i w efekcie zgłoszono wykroczenie na policję. Równocześnie przeprowadzono badania powierzchniowe w najbliższej okolicy stanowiska co zaowocowało powiększeniem jego zasięgu. W lipcu 2016 kontynuowano badania na stanowisku (3 tygodnie) na odc. IV wykopu 2/20015, otwarto również 4 nowe odcinki (wykop 1/2016). Łącznie wyeksplorowano 7 grobów wczesnośredniowiecznych z XI/XII w. AD, które wkopane były w warstwę osadniczą oraz obiekty osadowe kultury łużyckiej. Jednej z grobów zawierał podwójny pochówek kobiety i mężczyzny. Analogicznie do lat poprzednich jamy grobowe ułożone były w rzędy na osi wschód-zachód, a inwentarz grobowy to przede wszystkim nożyki żelazne w grobach męskich i nieliczne ozdoby (paciorki) w grobach kobiecych. Jedyna moneta odkryta na stanowisku wymaga konserwacji przed identyfikacją. Obiekty łużyckie to przede wszystkim części przydenne jam osadowych. Ponieważ duża część z nich została zniszczona przez groby wczesnośredniowieczne ich identyfikacja jest mocno utrudniona. W jednej z jam natrafiono na uszkodzone, duże, gliniane ciężarki tkackie. W profilu S odc. III (wykop 1/2016) odkryto obiekt z trzema naczyniami: jedną wazę nakrytą od góry garnkiem chropowaconym oraz misę zdobioną na dnie motywem gwiazdy. Układ przestrzenny naczyń może wskazywać, iż były one częścią wyposażenia grobowego, jednak zarówno w wazie, jak i jej okolicy nie natrafiono na fragmenty przepalonych kości, czy resztki stosu. Ceramika z obiektów łużyckich oraz warstwy kulturowej może być datowana na fazę klasyczną grupy górnośląsko-małopolskiej kultury łużyckiej

Jan Bulas, Michał Kasiński, Magdalena Okońska, Piotr Wroniecki

Wyniki pierwszego sezonu badań archeologicznych na osadzie kultury przeworskiej w Rzemienowicach (pow. Kazimierza Wielka, woj. świętokrzyskie)

Badania w Rzemienowicach zostały przeprowadzone w skutek odkrycia stanowiska w obrębie grantu NCN „*Ukryte krajobrazy kulturowe zachodniomałopolskich wyżyn lessowych. Metody niedestrukcyjne w archeologicznym studium osadniczym*”. Wyniki prospekcji nieinwazyjnej (zdjęcia lotnicze oraz pomiary magnetyczne) doprowadziły do zlokalizowania w wymienionej miejscowości rozległej osady. Układ przestrzenny zarejestrowanych wyróżników roślinnych oraz anomalii magnetycznych sugerował, iż być może jest to osada związana z kulturą przeworską. Podczas wykopalisk przebadano wybraną anomalię magnetyczną w celu pozyskania danych pozwalających na korelację wyników badań nieinwazyjnych z efektami prac archeologicznych. W rezultacie wyeksplorowany został obiekt pół-ziemiankowy, a pozy-

skane materiały pozwoliły także na sprecyzowanie pozycji chronologicznej badanego stanowiska.

Jan Bulas, Piotr Kotowicz

Wyniki badań wykopaliskowych na nekropoli kultury przeworskiej w Pakoszówce st.33 (woj. podkarpackie)

Wystąpienie dotyczyć będzie wyników badań na nowej nekropoli kultury przeworskiej, w strefie karpackiej. Odkryte w zeszłym roku cmentarzysko (st. 33 w Pakoszówce), znajduje się w południowej części Pogórza Dynowskiego, w odległości kilkuset metrów od eksplorowanej przez prof. Renatę Madydę-Legutko osady (st.1.). Stanowisko położone jest na zboczach góry Wroczeń. Niewielkie, ratownicze badania przeprowadzone w trakcie trzech krótkich ekspedycji pozwoliły na odkrycie dziewięciu zespołów grobowych, z których część była bogato wyposażona w uzbrojenie. Jeden z wyeksplorowanych pochówków odznaczał się szczególnym „bogactwem”, zawierał bowiem dwa zestawy uzbrojenia. Przynajmniej dwa zespoły grobowe zostały zniszczone przez tzw. poszukiwaczy skarbów. Zagrożenie dla stanowiska jakie stanowią nielegalnie prowadzący swoje poszukiwania detektoryści, było jednym z głównych przyczyn podjętych badań.

Joanna Zagórska-Telega, Michał Kasiński

Badania wykopaliskowe na wielokulturowym cmentarzysku w Michałowicach, gm. Czarnocin, woj. świętokrzyskie, w sezonie 2016.

W sezonie 2016 kontynuowano badania wykopaliskowe na cmentarzysku w Michałowicach. Przebadano obszar 2 arów we wschodniej części stanowiska odkrywając dwa pochówki ciepłopalne kultury przeworskiej. Jeden z przebadanych arów, odsunięty od przebadanej części stanowiska w kierunku wschodnim, okazała się być niemal pozbawiony zabytków archeologicznych. Wydaje się, że uchwycono wschodnią granicę stanowiska.

W trakcie tegorocznych badań wyznaczono także jeden ar na polach sąsiedniej wsi Ciuślice, oddalony o około 150 m od stanowiska w Michałowicach. Badania miały na celu sprawdzenie zasięgu stanowiska w kierunku południowym i weryfikację ratowniczych badań J. Gajewskiego z lat 60-tych XX wieku. Przebadany obszar okazał się być pozbawiony zupełnie zabytków archeologicznych.

Marta Raczyńska, Tomasz Wagner, Joanna Zagórska-Telega, Michał Kasiński

Badania na stanowiskach kultury przeworskiej w Lelowie i Borowej, woj. Śląskie

Trzeci sezon badań wykopaliskowych na stanowisku 25 w Lelowie przyniósł odkrycie m.in. pieca wapienniczego, a także pośrednich dowodów na prowadzoną na osadzie gospodarkę metalurgiczną. Niezwykle istotne okazały się odkrycia dobrych wyznaczników chronologicznych, które w pewnym zakresie uszczegółwiają zakres chronologiczny istnienia osady kultury przeworskiej.

Stanowisko w Borowej zostało odkryte przypadkowo. Podczas weryfikacji sondażowej udało się potwierdzić istnienie w tym miejscu cmentarzyska ludności kultury przeworskiej, które wpisuje się w tzw. skupienie nadliswarciańskie.

Agata Kunicka-Zyzman

Uwagi o możliwościach interpretacji śladów po drewnianym budownictwie z okresu wpływów rzymskich i wczesnej fazy okresu wędrówek ludów.

Radykalny przyrost bazy źródłowej w ostatnich dziesięcioleciach umożliwił nowe spojrzenie na tematykę budownictwa okresu wpływów rzymskich i wczesnej fazy okresu wędrówek ludów, zwłaszcza, że zmienił się charakter źródeł. Dysponujemy obecnie licznymi stanowiskami z badanymi szerokopłaszczyznowo, co zmienia nasz dotychczasowy ogląd zabudowy osiedli. Problematyka budownictwa powinna być rozpatrywana na styku różnych dyscyplin nauki: archeologii, etnologii i budownictwa. Przystępując do interpretacji musimy pamiętać, że charakter zabudowy osiedli uzależniony był nie tylko od tradycji kulturowej, ale także od warunków lokalnych, jak ukształtowanie terenu, rodzaj dostępnego budulca, kierunków wiatrów, ilości opadów, czy nasłonecznienia.

Agata Kucia, Jakub Nawrot

Wstępne wyniki badań archeologicznych przeprowadzonych na terenie Klasztoru Sióstr Bernardynek w Krakowie w latach 2015-2016

Klasztor Sióstr Bernardynek leży w północno-wschodniej części Krakowa zwanej Okołem, tuż przy dawnych murach miejskich i fosie oddzielającej w średniowieczu Okół i miasto lokalne. Na specyfikę terenu badań ma też wpływ położenie nieopodal dominikańskiej świątyni pw. Św. Trójcy. Obecnie kompleks klasztorny składa się z barkowego murowanego kościoła pw. św. Józefa z lat 1694-1702 oraz kilku połączonych domów zakonnych, pomieszczonych w adaptowanych na potrzeby klasztoru dworach. W latach 2015-2016 na terenie klasztoru trwały interdyscyplinarne badania naukowe związane z remontem konserwatorskim elewacji i murów zewnętrznych wraz z wzmocnieniem konstrukcji muru klasztornego. Prace te miały na celu sprawdzenie głębokości warstw nośnych, poziomu i stabilności posadowienia murów zewnętrznych klasztoru oraz rozpoznanie nawarstwień archeologicznych. Podczas badań wykonano serię odwiertów geologicznych oraz cztery wykopy archeologiczne. Pozwoliły one na dokładniejsze rozpoznanie zabudowy oraz śladów użytkowania tego terenu od okresu średniowiecza.

Dominika Mazur

Religijne aspekty wystroju pieca kaflowego w średniowieczu i wczesnej nowożytności

Niewątpliwie do elementów tworzących dorobek polskiej i europejskiej kultury religijnej zaliczyć można piece kaflowe – a dokładniej ich ikonografię. Można pokusić się o stwierdzenie, iż piece kaflowe stanowią zarówno materialny, jak i duchowy aspekt europejskiej religijności, są wyrazem wiary i pobożności ówczesnych społeczeństw oraz bez wątpienia w dniu dzisiejszym można zaliczyć je do zbioru źródeł historycznych, między innymi do źródeł religijnych. Dzięki dekoracjom piecowym możliwe jest poznanie fragmentu bogactwa kulturowego Europy chrześcijańskiej i Europy średniowiecznej i wczesno nowożytnej w ogóle.

Liczne znaleziska kafli dekorowane motywami religijnymi stanowią cenne świadectwo recepcji i rozwoju chrześcijaństwa w Polsce oraz w Europie środkowo-wschodniej.

Podstawowym źródłem analizy w wystąpieniu będzie ikonografia wybranych kafli piecowych wchodzących w skład średniowiecznych i wczesno nowożytnych pieców kaflowych z terenu Europy Środkowo-Wschodniej. Te swoiste zabytki pokażą, że ludzie od dawna dekorowali pomieszczenia mieszkalne motywami zaczerpniętymi z Biblii, żywotów Świętych, apokryfów, pism ojców kościoła, tekstów liturgicznych i modlitw. Ponieważ omawiany temat jest zagadnieniem wieloaspektowym i rozległym zaprezentowane zostaną wybrane sceny by unaocznic jak szeroki wachlarz motywów religijnych znajdował się na piecach kaflowych.

Dariusz Niemiec

Trzeci sezon badań archeologicznych przy Starej Synagodze na Kazimierzu

W referacie zaprezentowane zostaną wyniki kolejnego, trzeciego sezonu badań archeologicznych prowadzonych w rejonie Starej Synagogi na Kazimierzu, które doprowadziły do niemal pełnego odsłonięcia w sąsiedztwie bożnicy relikwów kamiennej budowli z 1. poł. XVII w. interpretowanej na podstawie tegorocznych odkryć i obserwacji jako rodzaj rytualnej mykwy. W kontekście domniemanej mykwy znaleziono też interesujący zespół nowożytnych judaiców w postaci ceramiki naczyniowej z napisami hebrajskimi. Z kolei gabinetowa analiza dokumentacji i zabytków pozyskanych w poprzednich sezonach badawczych (w latach 2014-2015) doprowadziła do identyfikacji najstarszych obiektów i zabytków związanych z funkcjonującą na tym terenie przedkolacyjną wsią Bawół i późnoromańską fazą kościoła św. Wawrzyńca, miejscowej świątyni parafialnej, zniszczonej w XIX w. Na podstawie szerokiego europejskiego tła porównawczego zidentyfikowano też elementy najstarszego XV-wiecznego wyposażenia synagogi.

Przemysław Nocuń

Badania wieży książęcej w Siedlęcinie (powiat jeleniogórski) w 2016 roku

W sierpniu 2016 roku już po raz dziewiąty miały miejsce badania archeologiczne przy wieży książęcej w Siedlęcinie, realizowane w ramach praktyk studenckich IAUJ. Oprócz prac archeologicznych we wnętrzu dawnego tarasu (przy dworze przed wieżą), podczas których odkryto m.in. pozostałości późnośredniowiecznego kanału do odprowadzania wody opadowej, prowadzone były prace konserwatorskie zabytkowej drogi. Biegąca od wieży do średniowiecznego kościoła św. Mikołaja grobla, której grzbietem prowadzi droga o średniowiecznej metryce, w okresie nowożytnym wzmocniona została kamiennym murem podpartym dodatkowo masywnymi przyporami. Prawie 6-metrowy odcinek tego muru (wraz z przyporą) został w minionym sezonie odsłonięty i skonsolidowany, a następnie uzupełnione i zrekonstruowane zostały jego zniszczone fragmenty i lico.

Ważnym działaniem - zrealizowanym w 2016 roku, był również kolejny etap badań dendrochronologicznych, który pozwolił na dalsze uszczegółowienie datowania zarówno wzniesienia wieży, jak i jej późniejszych przebudów i napraw. Szczególnie istotne było zdobycie danych na temat czasu, jaki upłynął pomiędzy ścinką drzew na budowę stropów a ich realizacją w XIV wieku (głos w dyskusji na temat sezonowania drewna budowlanego). Analiza dendrochronologiczna została w części sfinansowana ze środków Narodowego Instytutu Dziedzictwa w ramach realizacji projektu pn. „Książęca wieża mieszkalna w Siedlęcinie w świetle badań archeologicznych - podsumowanie wyników na 700-lecie wieży” (priorytet: Dziedzictwo kulturowe - Ochrona zabytków archeologicznych).

Jacek Poleski

Najnowsze wyniki badań w rejonie kościoła św. Piotra i Pawła w Krakowie

Badania wykopaliskowe, prowadzone od 2010. r w rejonie wschodniej części kościoła Św.Św. Piotra i Pawła i tzw. wirydarza (dziedzińca od strony Plant) doprowadziły do odkrycia wielowarstwowej i wielofazowej sekwencji nawarstwień kulturowych o miąższości od 3,4 do blisko 6 m. najstarsze z nich wiązały się z wczesnośredniowieczną fazą zasiedlenia stożka napływowego Rudawy i Prądnika, na której ulokowane zostało podgrodzie wawelskiego grodu – Okół. W eksplorowanych wykopach natrafiono zarówno na pozostałości wewnętrznych partii wału podgrodzia (jego drugiej fazy, datowanej już na 2. połowę X w.), jego warstw poddestrukcyjnych, jak i śladów pojedynczych obiektów mieszkalnych (czworokątnych półziemianek) i nieco liczniejszych jam o przeznaczeniu gospodarczym (zapewne głównie zasobowych) odkryte fragmenty naczyń, jak i dwie monety pozwalają datować osadnictwo z tej fazy już od IX w. Trwa ono w zasadzie bez większych przerw przez następne stulecia. Kolejnym, ważnym etapem dziejów tej części Krakowa było wzniesienie wokół Okołu kamiennego muru obronnego, który połączył mury lokacyjnego Krakowa z wzgórzem wawelskim. Akcja ta miała miejsce zapewne za czasów Władysława Łokietka, lub Kazimierza Wielkiego. Liczne, dużej miąższości warstwy kulturowe, datowane na XIII-XVI w., bogate w różnorodną zabytki ruchome (w tym kilka monet, części stroju, uzbrojenie i oporządzenie jeździeckie), świadczą o intensywności procesów osadniczych, mających wówczas miejsce w tej części Krakowa. W trakcie eksploracji natrafiono na partie fundamentowe dwóch budynków (zapewne mieszkalnych), zbudowanych z łamanego wapienia na zaprawie. Cechy charakterystyczne owych fundamentów (w jednym przypadku był to tzw. fundament filarowo-łękowy), w tym ich szerokość (1,2-1,3 m) oraz ich pozycja stratygraficzna w odniesieniu do tzw. warstw miękkich, pozwalają datować te budowle na XIV-XV w. Budynki te, podobnie jak rozpoznane dawniej kamienice możnowładcze w rejonie kościoła SS. Bernardynek, przylegały bezpośrednio do wewnętrznej fasady muru obronnego. Budynki te, jak i górne partie nawarstwień późnośredniowiecznych i renesansowych, zostały w znaczącej części zniwelowane najpóźniej w trakcie prac budowlanych, związanych z fundacją barokowego kościoła pod wezw. Św.Św. Piotra i Pawła. Nawarstwienia sięgające spągu warstw budowlanych kościoła jezuickiego, powstałe już po jego wzniesieniu, mają miąższość ponad 2 m.

Jakub Skłucki, Karolina Zagrabińska

Wstępne wyniki nowych badań na stanowisku Stary Sącz 40

Badania przeprowadzone w sierpniu i październiku 2016 roku na stanowisku Stary Sącz 40 Lipie, miały na celu weryfikację pierwszych badań na tym stanowisku, które odbyły się w latach 1956 do 1957 z ramienia ówczesnego Inspektora Rzeczoznawcy i zakładu Archeologii Polski Uniwersytetu Jagiellońskiego pod kierownictwem Pani dr hab. Marii Trzepacz-Cabalskiej. Przeprowadzone badania ujawniły szereg obiektów archeologicznych, które zostały zinterpretowane, jako pozostałości grobów popielnicowych i jamowych oraz półziemianek kultury łużyckiej, datując je na V OEB – HC. W wyniku głębokiej orki obiekty zostały mocno zniszczone, a materiał uległ znacznej fragmentacji. Ponowna analiza dokumentacji polowej oraz materiału ceramicznego rzuciła nowe światło na dotychczasowe ustalenia. Badania przeprowadzone w bieżącym roku, poprzedzone nieinwazyjnymi badaniami geomagnetycznymi, pozwoliły wytypować jeszcze kilka potencjalnych obszarów na stanowisku, gdzie warto byłoby założyć wykopy sondażowe.

Wykopaliska, przeprowadzone przede wszystkim w trakcie drugiego sezonu badań, pozwoliły uchwycić niespodziewanie nową sekwencję chronologiczną stanowiska, związaną z prawdopodobnie osadnictwem z około XI do XIII wieku n.e. Wskazują na to wstępna analiza materiału uzyskanego podczas badań październikowych b.r., oraz wstępna interpretacja obiektu archeologicznego, uchwyconego w nawarstwieniach sedymentu na stanowisku.

W trakcie prelekcji zostaną przedstawione wstępne wyniki analizy materiału, głównie ceramicznego oraz obiektu archeologicznego, który można zinterpretować, jako część obiektu mieszkalnego ze wspomnianego wcześniej okresu.

Michał Wojenka, Jarosław Wilczyński (IA UJ, ISiEZ PAN)

Badania wykopaliskowe w Jaskini Tunel Wielki w Wąwozie Koziarnia

Jaskinia Tunel Wielki położona jest w Wąwozie Koziarnia w masywie Góry Sadlanej, na gruntach miejscowości Sąsów, pow. Kraków. Określić ją można jako korytarz składający się z dwóch komór połączonych ze sobą nisko sklepionym przewężeniem. W latach 1960. pod kierunkiem W. Chmielewskiego w jaskini przeprowadzono badania wykopaliskowe, w wyniku których ujawniono liczne zabytki średniowieczne i nowożytnie oraz materiały datowane na okres prehistoryczny (w tym środkowopaleolityczne). Ponadto w wykopie nr IV, założonym w komorze północnej, natrafiono na szkielet dziecka, który zalegał w układzie anatomicznym i tylko częściowo odsłonięty został w granicach wykopu.

W trakcie badań wykopaliskowych przeprowadzonych w lipcu 2016 roku prace prowadzono tylko w obrębie wykopu I (o wymiarach 3 x 2 m), który stanowił przedłużenie (od strony wschodniej) wykopu IV W. Chmielewskiego. Miąższość osadów sięgała 100 cm. Sedymentacja większości nawarstwień przypadła na okres holocenu.

Pozyskane w 2016 roku zabytki reprezentują głównie nowożytną, średniowieczną i neolityczną fazę użytkowania terenu stanowiska. Do ważnych znalezisk zaliczyć należy niewątpliwie szczątki ludzkie, które w świetle wstępnych analiz należały do dwóch osobników. Badania przeprowadzono w ramach finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki programu badawczego pt. „Wykorzystanie i funkcja jaskiń południowej części Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej w średniowieczu”.

Michał Wojenka

Badania wykopaliskowe w rejonie wieży ośmiobocznej na zamku w Ojcowie

Przeprowadzone we wrześniu 2016 roku prace wykopaliskowe na zamku w Ojcowie wiązały się z eksploracją trzech wykopów założonych we wnętrzu wieży ośmiobocznej (wykop VIII) oraz w jej najbliższym zapleczu (wykopy VII i IX).

Wykop VII (wymiary 350 x 650 x 300 cm), założony został po północnej stronie wieży. Wykop VIII (wymiary ok. 430 x 1 m) założono we wnętrzu wieży. Po jej zachodniej stronie eksplorowany był wykop IX (wymiary ok. 9 x 5 m).

Do najważniejszych ustaleń poczynionych w oparciu o wyniki badań tegorocznych zaliczyć należy:

- 1) wyjaśnienie funkcji konstrukcji kamiennej, częściowo odsłoniętej w 1991 roku podczas badań prowadzonych przez K. Kruczek. Konstrukcja ta posiada „schodkowy” przebieg i stanowi część fundamentu wieży.
- 2) ujawnienie w wykopie VII nowożytnego muru, który dostawiono do wieży ośmiobocznej.

- 3) uzyskanie przekroju poprzecznego przez wieżę i wykluczenie istnienia piwnic w jej wnętrzu. Na głębokości 15 cm we wnętrzu wieży zalega już wyłącznie skała wapienna, wyraźnie skuta celem uzyskania wyrównanej powierzchni.
- 4) ujawnienie kamiennych fundamentów budynku (z zachowaną belką progową) po zachodniej stronie wieży. Jak wskazują materiały z wkopu fundamentu oraz belka progowa (wtórnik nowożytny), jest to zapewne struktura XVII-XVIII wieczna.
- 5) odkrycie licznych detali architektonicznych stanowiących wystrój wnętrza najstarszej wieży. Do najciekawszych należą fragmenty żeber sklepiennych o profilu gruszkowatym (2. połowa XIV wieku) które pośrednio wskazują na obecność w wieży pomieszczenia reprezentacyjnego lub kaplicy (pierwszy kapelan zamkowy wzmiankowany jest w 1397 roku).
- 6) odkrycie monet z czasów jagiellońskich w warstwie budowlanej przy wieży w wykopie IX. Znaleźiska te pośrednio wskazują na prowadzenie prac budowlanych w rejonie wieży (budowa (?) lub przebudowa (?) wieży) w dobie jagiellońskiej (zapewne w czasach Władysława Jagiełły).

Andriey P. Borodovskyi, K. Michalczewski, Ł. Oleszczak

Badania rosyjsko-polskiej ekspedycji na stanowiskach z okresu scytyjskiego i huńskiego w dolinie dolnej Katuni na Północnym Ałtaju (sezon 2016).

W lecie 2016 roku po raz kolejny odbyły się badania wykopaliskowe w górskiej dolinie Dolnej Katuni na terenie Północnego Ałtaju (Południowa Syberia, Federacja Rosyjska). Kierownikiem polskiej części ekspedycji jest mgr Łukasz Oleszczak z Instytutu Archeologii UJ, natomiast całym obozem archeologicznym kieruje prof. Andriey P. Borodowskij z IAIe RAN w Nowosybirsku. W pracach biorą też udział studenci Uniwersytetu Pedagogicznego w Nowosybirsku.

Działania badaczy z Instytutu Archeologii UJ koncentrują się przede wszystkim na osadzie kultury majmińskiej Chultukov Log-9 z okresu huńskiego (II w. p.n.e. - początek n.e.). Prorowadzone od 2012 roku badania doprowadziły do odkrycia już prawie 30 obiektów (półziemianki, paleniska, jamy gospodarcze i zasobowe, dołki postłupowe), a także kilku tysięcy fragmentów ceramiki i innych zabytków kościanych, kamiennych i metalowych. Miniony sezon wykopaliskowy 2016 był jednym z bardziej owocnych, jeśli chodzi o odkrycia na omawianej osadzie. Przede wszystkim zidentyfikowano budynek w typie półziemianki, otoczony jamami zasobowymi oraz gospodarczymi. W jego sąsiedztwie odkryto palenisko, zbudowane z dużych kamiennych płyt, tworzących obiekt o kształcie kwadratu o boku ok. 1 m. Poza tym przeprowadzono badania sondażowe w południowej części stanowiska, dzięki czemu odkryto głębokie jamy zasobowe, a także rodzaj płytkiego rowu i pozostałości drewnianego ogrodzenia, chroniącego osadę.

Przeprowadzono także niewielkie wykopaliska na stanowisku Chultukov Log-1. Badania na tej nekropoli mają się już ku końcowi, bowiem po odkryciu 123 grobowców kurhanowych jest ono już prawdopodobnie w całości przebadane. Jeden z ostatnich przebadanych grobowców zawierał pochówek z okresu scytyjskiego (V-III w. p.n.e.). Zmarły był złożony do jamy grobowej, zaopatrzonej w solidną obstawę kamienną, w pozycji skurczonej, na boku. Kurhan był przywalony wielkim głazem, który prawdopodobnie jeszcze w epoce żelaza stoczył się ze zbocza sąsiedniej góry Cherepan na skutek jednego z częstych na tym terenie trzęsień ziemi. Z kolei ekspedycja pod kierunkiem prof. Andrieja Borodowskiego prowadziła prace na niebadanym dotychczas cmentarzysku Manzherok-12, na którym odkryto pochówki

zarówno przedstawiciele kultury pazyryjskiej z okresu scytyjskiego, jak i majmińskiej z okresu huńskiego.

Jan Chochorowski, Marek Krąpiec

Struktura i dendrochronologia rosyjskich stacji łowieckich w południowej części Spitsbergenu

Według opublikowanych jeszcze przez badaczy radzieckich datowań dendrochronologicznych, a także istniejących informacji historycznych, ramy chronologiczne pomorskiego łowiectwa (tzw. „promysła”) w południowej – najbliższej kontynentowi i najwcześniej eksploatowanej – części Spitsbergenu, miały by wynosić około 274 lata. Najstarsza data dla drewna ze stanowiska Mosvatnet 2 na Sørkappøya to „1563 rok”, zaś informacja historyczna o ostatnim, tragicznym zresztą, zimowaniu 11 rosyjskich łowców w stacji Skoltenestet odnosi się do „roku 1837”. Tak długi proces aktywności łowieckiej Pomorców, musiał posiadać wewnętrzną logikę i strukturę, dla poznania których brak jest jednak źródeł historycznych. Dane archeologiczne (a zwłaszcza datowanie znalezisk fajek kaolinowych), uzyskane w trakcie polskich badań na Sørkapplandzie i w rejonie fiordu Hornsund, nie potwierdzają jednak tak rozległych ram chronologicznych tego procesu. Według nich, najstarsza z badanych stacji (Palfyodden), została założona około 1720 AD, zaś do najmłodszych należy np. placówka na Bjørnbeinfløyene, zbudowana pod koniec XVIII wieku (około 1790 ? AD). Przesłanki archeologiczne nie są jednak wystarczające dla ustalenia wzajemnych relacji chronologicznych, a co za tym idzie – również funkcjonalnych, pomiędzy poszczególnymi stacjami. Niewątpliwie punktem wyjścia takiej refleksji mogła by być analiza struktury oraz dendrochronologiczne datowanie pomorskich stacji bazowych i pojedynczych domków (a także śladów aktywności żeglarskiej), zidentyfikowanych w południowej części Spitsbergenu; na Sørkapplandzie i w rejonie fiordu Hornsund.

Krzysztof Rak, Bogusław Franczyk

Prahistoria Królestwa Lurum. Pierwsza wspólna Polsko-Burkińska misja etnoarcheologiczna

Wystąpienie będzie miało na celu przedstawienie projektu badawczego pt.: "La préhistoire du royaume du Lurum. La prospection ethnoarchéologique polonaise-burkinabè dans le département de Pobé-Mengao (la province du Soum). Realizowany był on przeze mnie w kooperacji z Adama Sawadogo, dyrektorem Musée du Korum-Wondè, dr Lucjanem Buchalikiem, dyrektorem Muzeum Miejskiego w Żorach oraz mgr Bogusławem Franczykiem z Uniwersytetu Warszawskiego. W trakcie realizowanych badań przeprowadzono pierwszą w historii kompleksową prospekcję archeologiczną okolicy departamentu Pobé-Mengao. Zarejestrowano łącznie kilkadziesiąt stanowisk. Począwszy od najmłodszych, o których zachowała się jeszcze tradycja ustna u Kurumbów, poprzez punkty osadnicze z epoki żelaza oraz neolitu a skończywszy na krzemienicach wczesnoholoceńskich oraz przemysłach levaluaskich, datowanych na 15-50 tyś. lat temu, będącymi zarazem jednymi z najstarszych archeologicznych punktów na mapie Burkina Faso. W prezentacji szerzej omówione zostaną odkrycia zarejestrowane podczas trwania misji.

W. Ostrowski (Politechnika Warszawska), W. Winiarska (Zakład Archeologii Klasycznej IA UJ), Ł. Miszk Ł.(Zakład Archeologii Klasycznej IA UJ),

Rola badań teledetekcyjnych w ochronie dziedzictwa kulturowego.

Jednym z największych zagrożeń dla stanowisk archeologicznych we współczesnych czasach jest gwałtowny rozwój aglomeracji miejskich zlokalizowanych na obszarach zajmowanych przez te stanowiska. Sytuacja taka jest szczególnie dotkliwa na stanowiskach śródziemnomorskich zlokalizowanych w centrach turystycznych na wybrzeżach Morza Śródziemnego. Jest to również przypadek miasta Pafos, jednego z głównych centrów turystycznych Cypru, wznoszącego się na ruinach starożytnej poprzedniczki. I pomimo iż trzy czwarte obszaru starożytnego miasta jest objęte obecnie ochroną w ramach Parku Archeologicznego, pozostały teren stanowiska wciąż jest zagrożony aktywnością budowlaną.

W naszej prezentacji chcemy przedstawić opracowany proces badawczy oparty o dane teledetekcyjne oraz zdjęcia lotnicze, dające możliwość zbadania historii i przemian badanego stanowiska archeologicznego. Dane pozyskane z tych źródeł informacji są niezbędne zarówno w planowaniu badań archeologicznych, jak i organizacji polityki ochrony zabytków. Chcemy też zwrócić uwagę, iż aplikacja tych danych w GIS pozwala na skuteczną łatwiejszą analizę informacji dotyczących historii stanowiska z różnych źródeł (geofizyka, dokumentacja wykopaliskowa czy dane teledetekcyjne).

Marcin Czarnowicz, Agnieszka Ochał- Czarnowicz , Piotr Kołodziejczyk, Jacek Karmowski
Karpackie epizody Wielkiej Wojny - raport pierwszego sezonu prac polowych

W mijającym roku rozpoczęła się część terenowa projektu którego celem jest inwentaryzacja, badania i rewitalizacja zespołu pobojozisk z okresu I Wojny Światowej zlokalizowanych na terenach pogranicza polsko – słowackiego pomiędzy przełęczami Beskid nad Czeremchą a Łupkowską.

W grudniu 1914 i styczniu 1915 roku dochodziło tam do bardzo ciężkich starć pomiędzy wojskami carskimi a Armią Austro-Węgierską. Zmagania toczyły się w bardzo ciężkich warunkach atmosferycznych, przy bardzo niskich temperaturach i gęstych opadach śniegu a następnie w odwilży i przy marznącej mżawce oraz spadającej w nocy poniżej 0 temperaturze. Powodowało to ogromna śmiertelność w śród żołnierzy walczących stron.

Pozostałościami po tych wydarzeniach, w których brali udział również Polacy wcieleni do armii państw zaborczych są liczne dobrze zachowane elementy umocnień polowych jak również rozsiane w górach często zapomniane cmentarze wojenne. Celem projektu jest inwentaryzacja tych miejsc i przywrócenie pamięci o wydarzeniach z przed ponad 100 lat.

W trakcie prezentacji chcielibyśmy przedstawić metodykę przyjętą w naszych pracach jak również wyniki pierwszych prac terenowych oraz kwerendy archiwalnej jaka przeprowadziliśmy w wiedeńskim Kreigsarchiv.

Krzysztof Ciałowicz

Tell el-Farcha 2016. Najważniejsze rezultaty badań.

Od dwóch lat prowadzimy badania zagadkowej budowli zlokalizowanej na Komie Wschodnim w Tell el-Farcha. W ceglanych murach i posadzkach odkryto kilka grobów, źle zachowanych i bez wyposażenia. Dużo bogatsze groby zostały zlokalizowane na zewnątrz budynku.

Są one datowane na drugą połowę I i początek II dynastii. Mniej więcej na środku pomieszczenia odsłonięte zostały dwa dzbany na wino i duża dekorowana ceramiczna podstawka. Taki zestaw naczyń sugeruje kultowe ich przeznaczenie i być może określa też funkcję badanej budowli.

Interesujące są relacje stratygraficzne pomiędzy wspomnianą budowlą i bogatymi grobami. Jest ona młodsza od grobów, ale powstała bardzo szybko po nich, kiedy ich nadbudowy były jeszcze widoczne na powierzchni. Za wcześnie jeszcze na ostateczne wnioski, ale być może mamy tu do czynienia z czymś w rodzaju kaplicy kultowej wzniesionej na cmentarzysku.

Grzegorz Bąk-Pryc, Natalia Małecka-Drozd, Magdalena Kazimierczak, Mariusz A. Jucha,
Tell el-Murra 2016 - wyniki badań wykopaliskowych na osadzie oraz cmentarzysku III tys. p.n.e.

Badania wykopaliskowe w Tell el-Murra (Delta Nilu) w sezonie 2016 prowadzono na osadzie (wykop T5 – część północno-wschodnia stanowiska) oraz na cmentarzysku (wykop S3 – część południowo-zachodnia). W czasie prac na osadzie, będących kontynuacją badań z lat 2013-2015 przebadano, wzniesione z cegieł suszonych, budynki na planie prostokąta, a także konstrukcje na planie okrągłym. Materiał zabytkowy obejmował naczynia ceramiczne, krzemienne wkładki sierpowe i noże oraz ozdoby osobiste. Cechy diagnostyczne poszczególnych przedmiotów pozwoliły na wstępne datowanie większości z przebadanych w wykopie T5 w sezonie 2016 konstrukcji na okres Wczesnodynastyczny. Jednocześnie z pracami na osadzie kontynuowano, rozpoczęte w roku 2010, wykopaliska na cmentarzysku (wykop S3) gdzie przebadano kolejne pochówki z okresu wczesnodynastycznego. W skład wyposażenia grobowego wchodziły naczynia ceramiczne i kamienne oraz ozdoby osobiste. Wśród przebadanych w tym roku grobów jednym przypadkiem (grób 40), zmarłego pochowano w ceramicznej trumnie. Składała się ona z dwóch części: dolnej o kształcie prostokąta oraz dwuczęściowego wieka. Podobne występowały również w grobach przebadanych w latach ubiegłych.

Jacek Karmowski

Procesy urbanizacyjne w północnym Egipcie i południowym Lewancie w drugiej połowie czwartego tysiąclecia p.n.e. na podstawie analizy architektury.

Początek epoki brązu na terenie północnego Egiptu i południowego Lewantu to okres dynamicznych zmian społecznych i kulturowych prowadzących do powstania miast. Formowanie się pierwszego państwa terytorialnego jakim był Egipt mogło mieć znaczący wpływ na przyspieszenie urbanizacji południowego Lewantu. Niestety charakter relacji, mimo istnienia licznych hipotez, pomiędzy tymi dwoma obszarami w epoce Wczesnego Brązu I jest dla nas wciąż niejasny. Ważne miejsce w odtwarzaniu tych związków zajmuje architektura. Analiza form architektonicznych może doprowadzić do określenia funkcji które mogły pełnić w systemie organizacji pierwszych miast. Mogły być one związane z wymianą handlową (np. budynki wykorzystywane do składowania dóbr podlegających wymianie handlowej czy infrastruktura związana z transportem- drogi, miejsca postoju karawan), stratyfikacją społeczną (np. budownictwo mieszkalne i widoczne różnice świadczące o poziomie zamożności), administracją i sprawowaniem władzy (np. budynki interpretowane jako miejsca publiczne, rezydencje osób związanych z administracją i osób sprawujących władzę), produkcję handlo-

wą (np. budownictwo i instalacje związane z produkcją dóbr luksusowych, przedmiotów codziennego użytku, produkcją spożywczą), religią (np. architektura miejsc kultu, "świątyn").

Piotr Kołodziejczyk, Jacek Karmowski, Michał Wasilewski, Marcin Czarnowicz, Julia Kościuk
Kolejny sezon badań IA UJ na terenie południowej Jordanii

Badania prowadzone przez nas na terenie południowej Jordanii weszły w sezonie 2016 w nową fazę. Oprócz kontynuacji badań powierzchniowych rozpoczętych w 2014 roku w rejonie Wadi Sabra/Wadi Salim (w dystrykcie At-Tafila) udało się przeprowadzić niewielkie weryfikacyjne prace wykopaliskowe na stanowisku Ain Sawan. Badania objęły 3 niewielkie struktury kamienne a ich celem była weryfikacja ich datowania i przeznaczenia. Tegoroczne prace przyniosły także m.in. odkrycie nieznanej, neolitycznej osady oraz wielu nowych stanowisk, a także wielu zabytków ceramicznych i krzemiennych, z których znaczna część trafiła do IA.

Przemysław Nocuń, Aleksandra Węgrzynek

Transjordania w Wiekach Średnich. Kolejny projekt badawczy IA UJ w Jordanii

Południowa Jordania obfituje w stanowiska archeologiczne z okresu średniowiecza, których badania i ochrona powinny stać się w najbliższych latach jednym z głównych zadań środowiska naukowego. Ulegają one systematycznemu niszczeniu zarówno przez człowieka jak i naturalne procesy środowiskowe. Dzięki współpracy z zespołem badaczy z Uniwersytetu Florenckiego istnieje możliwość podjęcia przez IA UJ prac badawczych na kilku stanowiskach w rejonie miejscowości Tafila. Jednym z najbardziej interesujących jest Qasr ed-Deir położone ponad Droga Królewską oraz Nasranijeh zlokalizowane w okolicy rezerwatu przyrodniczego Dana. Widoczne są na nich czytelne układy architektoniczne zaś prace na nich mogą stać się kolejnym ważnym osiągnięciem i polem rozwoju naszego Instytutu. W sezonie 2016 przeprowadzono wstępne rozpoznanie terenu i prace przygotowawcze do nowego projektu badawczego.

Ewdoksia Papuci-Władyka, Łukasz Misk

Interdyscyplinarne badania Paphos Agora Project w sezonie 2016

Zakład Archeologii Klasycznej prowadzi prace na obszarze starożytnego miasta Pafos, które było stolicą Cypru w okresie hellenistycznym i rzymskim od roku 2011. Głównym celem jest przebadanie agory oraz odkrycie obiektów gospodarczej infrastruktury miasta a następnie rekonstrukcja jego aktywności ekonomicznej i handlowej w okresie hellenistyczno-rzymskim. Badania finansowane są przede wszystkim z grantu Maestro przyznanego przez NCN. W bieżącym roku odbył się już szósty sezon badawczy. Wiosną (kwiecień-maj) miała miejsce kampania studyjna celem opracowania odkrytego uprzednio materiału i przygotowania go do planowanej publikacji w nowej serii Paphos Agora. Główne badania terenowe odbyły się w okresie sierpień-październik. Prowadzono regularne wykopaliska na pięciu wykopach na terenie samej Agory. W portyku na Wykopie II natrafiono na fascynujące odkrycia w postaci pozostałości prawdopodobnie gabinetu lekarskiego. Również inne wykopy przyniosły znakomite znaleziska architektury i zabytków ruchomych. Ponadto prowadzono badania nieinwazyjne metodą magnetyczną na dużym obszarze na północny-zachód od Agory, obejmują-

ce też miejsce domniemanego drugiego portu miasta (główny port funkcjonuje od starożytności do dziś na południu). Kontynuowano także badania geo-archeologiczne w samym Parku Archeologicznym i poza nim w najbliższej okolicy Pafos.

Integralną częścią badań były też prace konserwatorskie. Podczas obu kampanii, studyjnej i wykopaliskowej konserwacji poddano różne obiekty na terenie wykopalisk: baseny, podłogi, tynki, mury. Natomiast konserwacja monet i metali miała miejsce podczas 3 tygodni w obrębie kampanii wykopaliskowej i odbywała się w polowym laboratorium zorganizowanym w Muzeum Okręgowym w Pafos.

Referat ma na celu przedstawienie najważniejszych rezultatów badań sezonu 2016.

Wawrzyniec Miścicki

Wojownicy ze świata obrazów. Hoplici w malarstwie wazowym archaicznej Grecji

Wystąpienie będzie prezentowało elementy przygotowywanej rozprawy doktorskiej, pt. "Postać wojownika w malarstwie wazowym Grecji epoki archaicznej – rzemiosło wojenne, symbolika i rola społeczna", metodologię, główne problemy badawcze i wybrane przykłady analiz. Badania nad rzemiosłem wojennym epoki archaicznej długo pozostawały pod wpływem teorii o sformowaniu falangi hoplickiej, głównej siły w społecznościach greckich, determinującej ich rozwój, obecnie hipoteza ta jest jednak przedmiotem rozległej krytyki. W prezentowanym referacie przedstawię w jaki sposób ikonografia może stanowić bazę źródłową dla rozstrzygnięcia tych sporów, a także zarysuję specyfikę figury wojownika w malarstwie wazowym i to w jaki sposób przedstawienia przekładają się na rolę wojowników i wojny w społecznościach greckich.

Małgorzata Kajzer

Oświecenie w Starożytności. Lampki oliwne jako materiał do studiów interdyscyplinarnych.

Celem wystąpienia będzie zaprezentowanie projektu i częściowo wyników badań nad lampkami oliwnymi z okresu hellenistyczno-rzymskiego (III w. p.n.e. – IV w. n.e.), znalezionymi na terenie antycznego miasta Nea Pafos na Cyprze. Lampki te są przedmiotem studiów interdyscyplinarnych, które skupiają się wokół właściwej interpretacji tych znalezisk jako potencjalnego przedmiotu handlu. W trakcie badań wykorzystywane są zatem tradycyjne metody, takie jak analiza typologiczno-chronologiczna oraz ikonograficzna, których uzupełnieniem jest makroskopowa analiza gliny. Studia te pozwalają na hipotetyczne ustalenie miejsc produkcji lampek i wnioskowanie o skali dystrybucji. Wstępne wnioski tych analiz zostaną przedstawione w trakcie referatu. Dodatkowo nakreślone zostaną dalsze etapy projektu. Pierwszym z nich będzie analiza porównawcza znalezisk z różnych części miasta, której celem będzie uchwycenie ewentualnych różnic w składzie ilościowym i jakościowym tej kategorii zabytków. Docelowo materiał poddany zostanie analizom archeometrycznym, w celu weryfikacji poszczególnych miejsc produkcji. Badania prowadzone są w ramach projektu pracy doktorskiej i częściowo finansowane ze środków Narodowego Centrum Nauki (grant Preludium 10).

Radosław Palonka

Architektura, sztuka naskalna i „święty krajobraz” kultury Pueblo: kolejny sezon badawczy (2016 r.) w Kolorado, USA.

Kolejny sezon badań terenowych polskiego projektu archeologicznego w Kolorado, USA (Projekt Archeologiczny Sand Canyon-Castle Rock) przyniósł nowe odkrycia i analizy struktury osadniczej w badanym zespole osad kultury Pueblo datowanym na XIII wiek n.e. Kilka stanowisk zadokumentowano używając tradycyjnych technik (rysowanie, sporządzanie planów stanowisk za pomocą tachimetru, itp.), jak też skanowania laserowego 3D. Dokumentacja objęła zarówno zachowaną architekturę, jak też przykłady sztuki naskalnej (głównie petroglifów) odkrytych na kilku stanowiskach oraz murali ścian budynków.

Dodatkowo, z pomocą amerykańskich archeologów, pobrano próbki drewna z siedmiu stanowisk w zespole dla ustalenia ich chronologii (analizy dendrochronologiczne będą przeprowadzone w laboratorium University of Arizona, Tucson). Trzy z badanych stanowisk poddano także wykopaliskom sondażowym, m.in. pod kątem pozyskania drewna do datowania oraz weryfikacji wcześniejszych badań geofizycznych i próby określenia dokładnej ilości budynków na stanowisku i tym samym rekonstrukcji demografii poszczególnych stanowisk i całej populacji badanego zespołu osadniczego.

Niezwykle cenna okazała się także wizyta trzech przedstawicieli Indian Hopi z Arizony, potomków starożytnych społeczności Pueblo, które zbudowały badane przez projekt osady. Konsultacje pod kątem indiańskiej tradycji ustnej przeprowadzone na kilku stanowiskach dotyczyły zarówno funkcji i znaczenia poszczególnych elementów architektury, ulokowania stanowisk w krajobrazie, jak też ikonografii i znaczenia sztuki naskalnej. W jednym przypadku najprawdopodobniej mamy do czynienia z wrytym na skale rodzajem kalendarza słonecznego, być może służącego do wyznaczania równonocy i przesileni, a tym samym sezonów upraw, co było niezwykle ważne dla rolniczych społeczności Pueblo.

Dodatkowo, w muzeum Anasazi Heritage Center w Kolorado, przeprowadzono wstępne analizy materiału zabytkowego (głównie zabytków kamiennych i krzemienych oraz szczątków roślin, m.in. przetrwałej w dość dobrym stanie kukurydzy i fragmentów dyni). Zabytki te zostały zgromadzone podczas inicjalnych badań powierzchniowych przeprowadzonych w latach 60. i 70. XX w. w osadach badanych teraz szczegółowo przez polski projekt.

Badania w roku 2016 finansowane były przez Narodowe Centrum Nauki (w ramach grantu Sonata) oraz ze środków własnych Instytut Archeologii UJ.

Magdalena Krzemień, Bolesław Zych

Rytuały pogrzebowe Majów Ixil: urny funeralne z kolekcji w Nebaj (Gwatemala)

Wyżynny obszar Majów to teren bardzo zróżnicowany pod względem kulturowym. Zarówno w czasach starożytnych, jak i obecnych mamy tu do czynienia z wieloma grupami etnicznymi, kultywującymi tradycje swoich przodków i posługującymi się własnym językiem. Jedną z nich są Majowie Ixil, zamieszkujący gwatemalski departament El Quiché, znajdujący się w środkowo - zachodniej części państwa, w wysokich i ciężko dostępnych górach Cuchumatanes. Lokalizacja ta w połączeniu z nieufną naturą Indian Ixil powodują, iż mimo ogromnego potencjału archeologicznego, tereny te nie należą do dobrze poznanych pod kątem historii i kultury, stąd podjęta została próba przeprowadzenia archeologicznych badań powierzchniowych i sondażowych w Nebaj (największe miasto Ixilów) oraz dokumentacja ogromnej kolekcji ceramiki ceremonialnej znajdującej się w lokalnym muzeum Museo de Arqueología będą-

cym częścią Centrum Kultury Kumool. Na obecnym etapie projekt realizowany w ramach Diamentowego Grantu skupia się na opracowaniu oraz dokumentacji zabytków zarówno w sposób tradycyjny (dokumentacja fotograficzna), jak i technologiami najnowszej generacji (skanowanie 3D). Celem wystąpienia będzie zaprezentowanie użycia najnowszych technologii w przypadku dokumentacji urn funeralnych Ixilów, krótkie omówienie tej grupy zabytków oraz ukazanie wielkiego potencjału archeologicznego ziem Regionu Nebaj, gdzie przeprowadzone zostały badania powierzchniowe.